

о. Ст. Семчук

МИТРОПОЛИТ МИХАЙЛО РАГОЗА

Видавництво й Друкарня ОО. Василіян
Мондер, Алберта.
1947.

МИТРОПОЛИТ МИХАЙЛО РАГОЗА

Написав

о. Ст. Семчук

**Видавництво Я Друкарня ОО. Василіян
Мондер, Алберта, Канада.
1947.**

За дозволом церковної влади

Вступ

В переломових часах нашої Церкви, коли йшло про бути або небути, про існування чи загиби цілої нації, коли напір був сильний з ворожих сторін і розхитання внутрішнє ще більше, коли було багато трагічних непорозумінь в роді життя, діяльності і втрати для нас цільних родів, з котрих рід князів Острожських є сумним доказом, в таких часах довелося жити, діяти й зберегти при житті не тільки Церкву свого народу, але увесь нарід.

Такі часи, це часи боротьби. В боротьбі треба хотіти й уміти встоятися. Сильне встоїться, хоча тимчасово може навіть здаватися, що воно побіджене. Перемога дійсно показується аж по літах, а то й століттях. Ми сьогодні наємо, що виграти війну, це не все, треба також використати війну. Це слушно й правдиво.

Митрополит Михайло Рагоза переймає митрополію від митрополита Онисифора Дівочки, котрого патріарх Єремія зложив з уряду за це мабуть, що був двічі передтим жонатий, а це проти канонів. Однак саме підложка справи було глибше. А іменно:

Один погляд на відносини

Наша Церква в XVI столітті опинилася в таких відносинах, що розп'яжність внутрішніх відносин, дисципліни й суцільності з проводом були тільки мрією, залежно від прихв урядових чинників, котрі радше поспособляли анархії відносин, як думали її усувати.

Тодішнє суспільство, небо українська шляхта, що ще остала при нас і при Церкві, самочинно час до часу бралася до направи відносин. Подібно міщанство, яке через свої братства ніче охоронним муром по містах стануло при Церкві. Не маючи однак відповідного проводу, часто ці братства замість широкої допомоги, яку мали на серці й котрої годі їм відмовити та за-для мильно понятої ревності, бралася до на-прави не там якраз де було треба, але цілком в невідповідний і ненамісний спосіб й наслід-ком цього було ще більше замішання.

На сеймику в Галичі наші бояри уложили меморіал і передали тодішньому митрополитові Онисифорові Лівочці, котрий замість пошани й віддання свідчить радіше про крайній запек-пад і є свого рода актом обжаловання всіх і вся, не виключаючи тої самої шляхти, що пи-сала той меморіал. Це все діялося перед Унією і дуже влучно потім натякає на ті відносини Іпатій Потій в своїм "Антиррізіс."

Сеймик відбувся 1583 року й шляхта ствер-джує, що надужиття в церковному житті дійшло до краю, а нічого не робиться, щоб йому поклас-ти край. "Церкви стали місцем нападів й зло-чинів, переривають богослуження, накладають на церкву печаті, священиків тягнуть з Божого дому, як розбійників. В монастирях замість правдивих ігуменів і монахів видно ложних і-гуменів, що живуть з жінками й дітьми. Скар-би церков ворабовані, а дарн. дані на Божу хва-лу, ідуть на святотрощтво. Негідні дістають є-пископські свячення та живуть без сорому з жінками та дітьми. І ще багато більше всяко-

іо згіршення, всяких проступків без кінця! Згідно з нашим обов'язком ми упінули₂ вас і до цього упінання залучаємо гарячу просьбу. На милість Божу пригадайте собі тих святих, що перед вами були на цьому кнівському престолі, поднітьс₂я н₂ їх побожність і не гнівайтеся на нас! Ваша душа й ваш₂ совість викликають у нас милосердя, бо ми знаємо, яку відповідальність ви мусите здати перед Богом!"

Наведені недостачі й промахи цілком не оправдують шляхти, котр₂ всю відповідальність скидає в цьому письмі на плечі митрополита й милосердиться над його душею. Ці панове краще булиб тоді зробили, коли булиб милосердилися над своєю власною душею й замість писати тільки взятися на місця самі до порявк₂ відносин, бож це вони були тимн₂, що часто тягнули своїх пастирів перед суди, а навіть перед гайдуків. Митрополит був далеко, звичайно жив в Новгородку на Литві або в Кніві, роги ще більше доходили зо зброєю в руці. В тодішніх відносинах яку він мав власть, коли звідусіль стрічав тільки горду й зарозумілу шляхту, яка була тоді "надією" — а сам був без козаків і гайдуків, часто позбавлений майна й добра, котре треб₂ було крім судової дорог₂ ще більше доходити зо зброєю в руках?

Що міг кнівський митрополит зробити в галицькій тихій стороні, коли панове на місцях робили самі, що хотіли?

До того ці панове часто міняли віру, залежно від новостей, які виносили з заграничних шкіл і учителів, які вчили по вищих школах на Україні. Був прещінь навіть час, коли стоєп і оборона православя князь Константин Острож-

ський не добачував нічого злого в аріанстві. А так явно писав до Іпатія Потія, а також послав свого посла на протестантський зїзд в Торуні. А жертвував свою поміч.

Шістьнацять століття кипіло в Європі повстанням нових ересей. А було повне всяких неспокоїв. Ханя розрухів і душевного розбурхання не минула також України.

Зачин митрополита

Коли єрусалимський патріарх Еремія II вертався з Москви. А побув на Україні, він не міг не спотерігти того всього, що там діялося. Впрочім з усіх сторін дійшли до нього вісті. А слухи. Щоби принаймні вчасі успокоїти умн та ханьско бодей задоволити, він не тільки пороздавав привілеї братствам, а за ними право ставропігії, тобто право ношення патріяршого хреста. А виїняття зпід безпосередної влади свого єпископа, але також зложив з уряду митрополита Дівочку, а на його місце поставив Михайла Рагозу. Це сталося 1588. На тому становищі митрополит Рагоза пробув до своєї смерти, що наступила в 1599 році. А перейшов чинило трагічного.

В краях Литви. А між шляхтою на Україні поширився тоді сильно кальвінізм, що був, так сказатиб, модною ерессю, але досить короткотривалою. Навіть високі державні достойники, в роді князів Радивилів, багато давніх родів боярських, перейшли на кальвінство. Досить згадати, що навіть головні учителі славної острожської академії, що була остоею. А твердинею православя, донн жив князь Константин, були

кальвіністами, як Лаврентій Зкзанія, а далі пізніший грецький патріарх в Царгороді Кирило Люкарік, а тодішній учитель грецької мови в академії цілком підпав під вплив кальвінізму і головним оборонцем православних в спорі з уніятами та їх полемістом був також кальвініст Мартин Бронський, що під псевдонімом Христофор Філалет написав звісну книжку "Апокрізіс."

Патріарх видів й мусів помітити, як неприємні були останки родів, що ще лишилися на Україні при православ'ю. Як сильно ересь підіймає совість та ради в вірних, яке слабеньке було положення Церкви на Україні й тому мусів щось зробити в цій справі. Зміна митрополита була першим ділом, а далі поставив на сторожі братства, давши їм влади, котрих вони уживали часто-густо замість на скріплення якраз цілком противно на розбиття й ослаблення Церкви, зайшовши в несвою ділянку й спори з єпископами. Так зашаховавши з одного боку владки, примиривши в часті суспільність, патріарх зажадав тоді від митрополита, данини, котрої йому конче треба було для домашніх справ в Царгороді й по котру він головну приїхав на Україну.

Остатня причина розриву з Царгородом

Чому наші владки пірвали з Царгородом, до цього було багато причин. Ці причини головню були внутрішнього характеру, а іменою брак опіки над Церквою й недбалість перед наступом ересей. Тих причин ще раз повторю було багато й не місце їх тут вичисляти. Цікавих відношу до праці "Унія Берестейська," де

ці причини, принаймні начеркнені, подібніше.

Маетки нашої Церкви тоді вже сильно при-
упали. А стали жертвою ненаситних боярських
родів, які обіднівши в нових політичних відно-
синах польської держави, маючи такий дос-
туп до урядів та доходів по причині свого
українського походження та приналежності до
Церкви, часто-густо у власних потребах вінува-
ли ними синів та доньок. А дбали про власну ко-
ристь без огляду, що на це скаже Церква.

Про ці маетки наші владки майже безпере-
ривно впоминалися в урядах. А клопоталися пе-
ред королем про їх безпеку. Навіть митропо-
лит Дівочка дістав таке королівське задоволення
на письмі, але дійсність була сильніша від усіх
королівських декретів. Вони таки на очах топ-
іли, раз розхитані від шляхти, а далі забирали
через костели й латинських владик.

Так приміром ціле латинське владництво в
нашому прастарім Холмі вивінуване маетками на-
шого владки. А нашої Церкви, які безцеремон-
но позабирали за свої.

Часто на ці маетки були й заховалися пись-
менні записи при наших перших владцтвах,
часто однак їх не було, тільки власноручні за-
писи на євангеліях, що лежали на престолах.
Так на основі старовинних письменних грамот,
як також записів на євангеліях майже всі вла-
дки наші доходили своїх прав до старих по-
сілостей і маетків Церкви. Є рішення соймів й
королівські декрети майже що кілька років в
цій справі. В королівським декреті з 2-го серпня
1596 р. король Жигмонт III в українській мові
дає безпеку нашим владкам перед самим

проголошенням Унії, що не тільки всі маєтки нашої Церкви остануть ненарушені, але також забрані повернуть. Та вже найблищі роки доказали, що були це тільки паперові слова...

Крім поставлення нового митрополита, патріарх назначив луцького єпископа Кирила Терлецького своїм екзархом на Україні, тобто своїм оком і вухом, своїм особистим відпоручником, що міг слідити всіх владик й самого митрополита та прямо про все повідомляти патріярха — і зажадав від митрополита данини десять тисяч золотих.

Наша Церква обідніла, владики не були багаті, митрополит щойно обняв владу й у висліді домагання патріярха скликав раду владик 1590 року, на котрій замість данини рішено вкінці пірвати з Царгородом, котрому видно більше йшло про українські данини, як українські душі. Це була остання, найближча й безпосередня причина, чому наші владики остаточно рішили зірвати з Царгородом й розпочали переговори з Римом.

Слова єпископа Терлецького

Та хоч митрополит скликав владик на раду в справі данини для патріярха, ми не находимо підпису митрополита під рішеннями нарад в справі Унії. Тим першими єпископами нашими, що підписали рішення зірвати з патріярхом й пристати до Унії з Римом, як було колись за давних часів на Україні, були владик: Кирило Терлецький, єпископ луцький і острозький — Леонтій Пелчицький, єпископ пинський й турівський — Гедеон Балабан, є-

єпископ львівський і Діонісій Збірнський, єпископ холмський.

Єпископ Терлецький, котрому Боже Провидіння судило стати промотором справи й одним з найактивніших її діячів, так пише в цій справі: "Краще є бути під одним найвищим пастирем, як жити під п'ятьма або шістьма, та оставати в мирі й любові з римлянами, котрі з Божою поміччю візьмуть нашу Церкву в оборону й настане кращий порядок."

А писав цей, якому патріарх дав окремі й надзвичайні повноваження, котрий був його заступником на Україні, міг наглядати й нагадувати, а навіть суспендувати й зложити з уряду інших владик. Він певно краще, як хто інший, відчував неспроможність і моральну безсилність патріарха подолати й запобігти злу й знав, що звідтам для української Церкви нічого сподіється. Тому став одним з найгарячіших й послідовних її втрутаних працівників Унії.

Дальші унійні наряди

Наші владик поручили дальше ведення справи єпископові Терлецькому, уповаживши його в своїм імені діяти. Це уповажнення потім відновлювали кілька разів, а в останнє їздив до Риму разом з Потєм від імені всіх владик України й самого митрополита.

Рішення нарад з 1590 р. пропонується до відома короля з певними вимогами, котрі король затверджує аж два літ, пізніше 18 марта 1592 р. Ці вимоги відносилися до повного й незмінного збереження наших обрядів, й змича-

іє нашої Церкви, а також до її правового забезпечення перед можливим наступом Царгороду, до безпеки маєтків Церкви та урядів тільки для людей українського походження, й католицької віри. Пішло також про повне зрівняння нашого духовенства з латинським у всіх справах й привілеях, про школи й друкарні. А відносно до зрівняння владик в справах й привілеях з латинським. Хоч король приобіцяв це все, одно зараз, а друге, як зрівняння владик й безпеку церков в маєтках та залишення церков при Українцях без переміни їх в костели — аж потім, то все так було воно й остало як доказ історії, що всі записані з польської сторони треба брати дуже критично й на них мало завірити. Наші владиків далі жалувалися потім, що церкви переміняють в шляхетських добрах на костели, забирають маєтки, а до зрівняння в правах і привілеях не прийшло для наших владик в Польщі ніколи, мимо багатьох домагань Риму в цій справі, так до короля, як до всяких польських вельмож й достойників. Вони просто були на це глухі й німі, а коли Рим надто вже став натискати, то отверто відмовлялися, як це мало місце приміром з тим самим королем Жигмонтом в справі переходу з нашого обряду на латинський, який Папа Урбан рішучо заборонив для всіх, так світських, як духовних актом з 7-го липня 1624 р. і котрий декрет король отверто відмовився проголосити й признати в Польщі.

Князь Константин прихильником УАП

В році 1591 сталася важна подія, бо до чис-

ла владик наших причислявся Іпатій Потій, когрий стає рішучим й отвертим прихильником повороту до єдності Церкви й побіч Терлецького одним з найбільших подиждників унійних нарад.

До нього пише дияк князь Константи́н Острожський 1593 року 21 червня й заявляє, що він вже переговорює в цій справі, хоча й даремно з папським послом до Москви, єзуїтом Антонієм Посевіном, а робив і робить це "не ради похвал цього світу, але з милосердя над упадком Церкви й задля слави єретиків." При цьому подає умови церковного поєднання з Римом в сімох артикулах, з котрих на жаль два були виключені до переговорів й Потій це знаменито розумів як духовний чоловік. Князь вимагав, щоби не тільки Україна, але також Росія й всі східні патріархи приступили до унійних переговорів. Інакше не зачинати — а також, щоби "поправити" святі Тайни та інші "людські установи в церкві." Однак св. Тайни є Божої установи, а не людської, й коли князь так писав, то це є тільки доказом, що писав це під впливом кальвіністів, котрими був оточений і для котрих святі тайни були тільки людською установою.

Все таки князь був за Унією, її не виключав, ні не відкидав, тільки хотів подрібних переговорів, котрі, як бачимо з поставлених умов, були виключені на тій основі.

У висліді Потій самий вів далі справу, навіть не втягав до неї митрополита Рагози, така справа ще була ніжна в початках і розвитку.

В своїм творі "Аптіррезіс" пише Потій, що

тоді 1593 року він боявся сказати хоч одне слово про це митрополитові, бо він знає, що митрополит не є прихильний римлянам."

Однак дальші дії Унії засвідченням Я доказали, що побоювання Потія в цьому напрямі були даремні. Митрополит був радше в цій справі надто обережний.

Становище митрополита Рязани

Унійні наради владик відбулися ще 2-го грудня 1594 року та головні Я остаточно 12-го червня 1595 р., на котрих конечно сформовано артикули, на яких владики рішають приступити до Унії. Ці артикули затвердив король двома наворотами, 3-го липня 1595 р. Я 2-го серпня 1595 українським декретом, котрий єпископ Терлецький не забув вписати в судові книги разом з привілеями давніших королів, а головне Володислава III з 1443 року, щоби правдо забезпечити справу.

В той час однак князь Константин довідався про діяльність і наради владик та про поїздку єпископа Терлецького до Кракова, щоби там переговорювати з латинськими церковними кругами в справі Унії — довідався, коли справа майже була на укінченні Я без його дальшої участі та здійснення тих артикулів, яких здійснення він вимагав тому два роки в письмі до Потія. Князь пише знов листа до Потія Я доповідається внаслідок, що це робиться без його відомо Я згодом, чому єпископ Терлецький поїхав до Кракова Я в якій справі.

З того видно тільки, що між владикою Терлецьким, котрий був також єпископом острож

ським, а його вірним князем Острожським Константином не було ніякої єдності, порозуміння й співчуття. Що було легшим, як написати князеві листи до свого єпископа власного та його запитати -- однак замість до Терлецького, він пише до Потія.

Видно, що справа не тільки зацікавила князя, але ще більше занепокоїла, бо він пише листи в цій справі також до інших й митрополит Рагоза відповідає йому з Новгородка, де був принагідна столиця митрополитів київських. Митрополит пише до князя Константина два листи -- з 12-го серпня 1595 й з 28-го вересня 1595 р., в котрих заперечує свою співпрацю в ділі унійних переговорів. Можливо, що так вимагали обставини, щоб втихомирити князя й не дати йому причини виступити проти дія зовсею силою та впливом, заки воно це прозвбало назовні й така тактика оправдує справу. Оінак не можна також заперечити, що така тактика дуже непевної вартості й коротка на успіх. Митрополит власноручно -- "власною рукою" -- підписав наради українських владик з 12-го червня 1595 й того ніколи не заперечував.

Вправді єпископ львівський Гедеон Балабан заперечував потім свій підпис під першими нарадами владик в Бересті 1590 року в ділі Унії, однак ніколи не заперечував свого підпису митрополит Рагоза. Значить, він знав, як стоїть справа і його листи до князя Острожського можна пояснити хіба́ одним -- тактичним підходом до справи.

Кинули жереб

Коли Цезар перейшов Рубікон, сказав: "Жереб кинений" — значить, нема повороту назад.

Коли іменем всіх владик і митрополита Іпатій Потій та Кирило Терлецький поїхали до Риму й там були прийняті на торжественнім послуханні 23-го грудня 1596 р., де прилюдно й отверто зложили заяву приступлення й повороту до церковної єдності іменем нашої Церкви й народу — тоді жереб був кинений. І тоді митрополит Рагоза оказується дуже рішучим.

В днях 6-го до 10-го жовтня 1596 відбувся собор в Ієресті над Бугом, підчас котрого торжественно проголошено Унію дня 8-го жовтня 1596 р. в катедральній церкві св. о. Николая підчас відправлєн митрополита Рагози.

Другого дня митрополит Рагоза правив в латинській катедрі на знак єдності віри, хоч різного обряду.

І тогож пропам'ятного 9-го жовтня 1596 р., коли всі засоби й способи, щоби довести до порозуміння й замирєння з князем Острожським були вичерпані, ба, що більше, коли князь Острожський завзявся так далеко, що прилюдно виповів послух своєму митрополиті та владикам, й коли навіть від його імені та від імені заступника патріарха, Никифора проголошено викляття, якє мало впасти на голови наших владик — тоді і тоді доперва наш митрополит й владики не стерпіли явної зневаги тої й образи від людини, котра пачинка була злати більше, від людини, яка ще тому три роки сама писала листи в справі Унії й робила пропозиції — та виклядає всіх бунтівників, князя та його

владик, Балабана Я Копистенського, 9-го жовтня, а 10-го жовтня всіх духовних, що були з бунтівниками.

Тогож 10-го жовтня 1596 р. митрополит Рагоза за своїм власноручним підписом і всього нашого єпископату видають послання до українських вірних в справі Унії, котре послання вповні вичерпане є в згаданім творі "Унія Берестейська."

Тоді митрополит поступив рішучо і це рішення переважило справу. Унія стала ділом, за котре прийшлося терпіти якраз першому самому митрополиті.

Напад на митрополита в Слутську

Не довго прожив митрополит після проголошення Унії, бо всього три роки. Але й цих трьох літ стало досить, щоби надрушити здоров'я й придати сивизни митрополитові.

З ментом проголошення Унії та явного виступу проти неї князя Острожського, набібли шляхтичі, а мав він їх тисячі, що були в нього на службі й можні, з котрими він був часто споріднений чи познакомлений і заклиний — всі вони тепер кинулися проти наших владик, а проти митрополита в першу чергу.

Не годні були дістати митрополита зараз в свої руки, то дістали митрополитчі добра в Київщині. Чуючи за собою авторитет і безпосередню безкарність за плечима князя Острожського, шляхта стала розхалувати митрополитчі добра, а решту доконали збунтовані духовні, так що вони прямо стопнили. Коли 1600 році митрополитом став Іпатій Потій, то він

вже майже не мав на удержання митрополичих дібр і становище треба було рятувати тим чином, що залишило за ним єпископство володимирське, щоби принаймні ма, з чого жити й діяти.

Єремія надавав право ставропігії міщанським братствам — в Слуцьку, Вильні, Львові і навіть в малім Крехові. Коли митрополит взявся обізджати свою митрополію, всюди на місцях стрінув опір згаданих братств. В Слуцьку прийшло до того, що підбурені й розюшені люди кинулися на митрополита, коли переходив площею й стали кидати на нього камінням. Грозило, що вбють старця. Але вірні оточили свого архипастиря й заслонили собою перед нападом юрби.

Це був перший напад з православної сторони на уніятів, котрий потім повторило виленське православне братство св. Духа проти митрополита Потія й котрий знова повторився з трагічним вислідом у Витебську. В міжчасі однак було чинило менших нападів проти уніятських духовних й деякі заплатили життям, як приміром ігумен видубицького монастиря Грекович.

Тодяні монастирі

Першим й давнім українським монастирем все уважали київо-печерську Лавру, при котрій були сотки монахів, котрої архимандрити ставали київськими митрополитами й котрий мав просторі й можливі посілости-наєтки.

Архимандритом Лаври в той час був Никифор Тур, прихильник й діяльний послідува-

тель князя Острожського. Він це на візавши приїхав до Берестя в жовтні 1596 р., але не на це, щоби скріпити своєю появою справу Унії й свого митрополита; навпаки на це, щоби чинно виступити проти Унії й митрополита.

Становище в Лаврі залежало в першій мірі від її голови й провідника духовного. Годі було вимагати від загалу монахів співчуття і поперття для справ, коли їх наставник духовний сам був противний й явно виступав проти тієї справи.

Щоби запобігти поширенню лиха й направити положення, архимандрію київської Лаври віддано в руки самого митрополита й він прийняв рівночасно титул архимандрита. Никифора Тура зложено з уряду десретом короля. Однак це тільки в часті; допомогло справі, бо хоч уступив архимандрит, але його дух противний унії остався в загалі монахів. Треба було літ праці й різних реформ, щоби монастирі стали знов на це становище, на котрім повинні були бути в ділі правди -- щоби стали остоями й твердинями Унії, єдності релігійної в народі.

Тому в слідуючих роках історія нашої Церкви записала ряд нарад, соборів рішень і постанов у справі монастирів та монахів Чину св. Василя Великого, що були першими й найстаршими з Чинів на Україні.

Митрополит Рагоза однак недовго прожив і йому вже не судилося в тій справі більше зробити. Зробив однак початок і дав напрям ділу.

Захитчені

За одинацять літ свого життя митрополитчого, Михайло Рагоза, зробив чимало. Прийшов у час, коли найменше загання могло сильно підкопати справу, а на його становищі могло навіть стати гробом для діла Унії. Віноже прецінь міг так само, як Балабан чи Копистанський відректися діла, і всіх наслідків, запевнивши за собою прихильність можновладців тодішніх і безпечно та безтурботно користати з доходів свого високого уряду. Однак Рагоза так не зробив і хоч з тактичних оглядів був дуже обережним у відношенні до князя Острожського то однак він перший дав почин нарадам в 1590 році, котрі ровинулися в унійні стремління й коли прийшов рішучий мент, він явно і всім своїм авторитетом станув по стороні Унії, хоч під час переговорів може надто стояв у тіні, даючи другим першенство і нагоду діяння.

Напад в Слуцьку доказав, що православні знали належно оцінити цю постійну тиху діяльність митрополита на добро своєї Церкви і хоч в трагічній непорозумінні стали проти нього, своїм виступом дали тільки похвалу для діяльності митрополита. Кого ворог хвалить, той є непевний. Кого він гаять й на кого нападає, тому можна довірити.

Між тінями великих предків наших митрополит Михайло Рагоза все остане взором тихої плідної праці, сталості в рішучій хвилі й витривалості до кінця мимо всіх напастей й прикростей зо сторони сильних і можних цього світу.

ЗМІСТ

Сторони

Вступ	3
Один погляд на відносини	3
Заїма митрополита	6
Остання причина розриву з Царгородом	7
Слова єпископа Терлецького	9
Дальші уніїні наради	10
Князь Константин прихильником Унії	11
Становище митрополита Рагози	13
Кинули жереб	15
Напад на митрополита в Стущку	16
Тодішні монастирі	17
Закінчення	19

